

Panoràmica sobre l'abandonament escolar prematur a Catalunya

Francesc Colomé Montserrat

En l'anàlisi de les dades i els indicadors del sistema educatiu de Catalunya n'apareix un que destaca negativament per la seva magnitud: l'abandonament escolar prematur. D'altra banda, es parla sovint de la importància del fracàs escolar al nostre país i del problema social que aquesta situació genera. I es donen dades del fracàs escolar que sovint es confonen amb les de l'abandonament escolar prematur, dada greu i preocupant a casa nostra i que massa sovint queda amagada darrera la dada del fracàs escolar.

Un grup de persones lligades a l'educació hem iniciat un programa de cooperació europea dins un partenariat entre Sheffield i Barcelona en el marc del Comenius Regio, per analitzar conjuntament la qüestió de l'abandonament escolar prematur. Per començar el treball, un grup de persones de la Inspecció de Barcelona (Mercè Berengueras, Francesca Burriel, Ignasi Llompart i jo mateix) vam dur a terme una anàlisi documental per saber quins podien ser els elements que ens podien ajudar a definir la qüestió de la qual havíem de parlar.

L'article que presento és fruit d'aquest treball i de la reflexió que vam fer entre nosaltres al voltant de l'abandonament escolar prematur.

El concepte

Com a indicador, l'ESL es defineix com el percentatge de persones d'entre 18 i 24 anys que, com a màxim, ha acreditat l'educació secundària

---

L'ESL és l'indicador que defineix el percentatge de persones entre 18 i 24 anys que, com a màxim, ha acreditat l'educació secundària inferior (secundària curta) i no continua estudiant o formant-se

inferior (secundària curta) i no continua estudiant o formant-se.

L'estructura diferent dels diversos sistemes educatius a Europa dificulta la definició d'ESL: què es considera continuar estudiant o formant-se? Hi ha sistemes que donen sortides de formació diferenciades als 10-12 o als 14 anys, mentre que en alguns països l'educació obligatòria s'ha allargat fins als 18 anys.

Val la pena destacar, tal com s'ha dit abans, que hi ha una confusió freqüent entre els conceptes de *fracàs escolar* i *abandonament prematur*. Naturalment, una de les causes principals de l'abandonament prematur és el fracàs escolar, però tal com està definit ens aporta una informació errònia respecte de l'abandonament.

Hi ha una confusió clara entre els conceptes de *fracàs escolar* i *abandonament prematur*

Si mirem bé la definició de fracàs escolar que s'utilitza en els sistemes d'indicadors europeus («percentatge d'alumnes que no obtenen el graduat en ensenyament obligatori, o secundària curta, a l'edat que correspondria»), podem observar que, d'acord amb aquesta definició, el percentatge d'alumnes amb fracàs escolar a Catalunya serà notablement més alt que el percentatge d'alumnes que obtenen el títol de graduat en ensenyament secundari. Així, segons la definició, tots els alumnes que hagin repetit algun curs es computaran dins la dada de fracàs escolar. A Espanya, i a Catalunya, on els percentatges de repetidors són notablement alts, la xifra de fracàs es dispara, i apareixen xifres del 25-30%. En canvi, si analitzem les dades del nombre de ciutadans que no tenen el títol de graduat en educació secundària als 18 anys, veurem que la xifra baixa fins, aproximadament, al 17%.

Algunes consideracions sobre les dades d'abandonament prematur

La dada d'abandonament prematur a Catalunya conté, com a mínim, dos elements que caldria tenir en compte:

- ▶ La població que cursa formació no reglada no computa entre els que segueixen estudis; per tant, tots aquells que cursen estudis de formació per a l'ocupació des de la situació d'atur (formació ocupacional) o des d'un lloc de treball (formació continuada) són considerats abandonistes en el cas que no tinguin altres estudis que els de l'ESO.
- ▶ La població immigrada que arriba a Catalunya amb 16 anys o més i no s'incorpora a cap mena de formació reglada es computa, naturalment, dins el conjunt dels abandonistes. L'alt índex de població immigrada que ha arribat a Catalunya en els darrers anys ha fet créixer també l'índex d'abandonament.

L'estructura del sistema educatiu espanyol presenta una situació que agreuja l'índex d'abandonament prematur pel fet d'oferir un ensenyament comprensiu fins als 16 anys amb una sola titulació final

Tots dos elements donen a Catalunya un índex d'abandonament prematur més alt del que realment podria ser en relació amb altres països de la UE que, especialment en el primer supòsit, consideren que continuen estudis tots aquells que estan fent algun tipus de formació.

L'estructura del sistema educatiu espanyol presenta una situació que agreuja l'índex d'abandonament prematur pel fet d'oferir un ensenyament comprensiu fins als 16 anys amb una sola titulació final (graduat en ESO). Tal com està dissenyat el sistema, els alumnes que no es graduen en ESO no tenen possibilitats de continuar els estudis, ja que per accedir a la formació professional cal tenir el títol de graduat en educació secundària o bé superar les proves d'accés a aquests estudis. És per això que són els primers candidats a formar part de l'abandonament prematur.

El problema de l'abandonament i la consciència social sobre el problema

En general, en el marc de la UE s'identifica l'abandonament com un problema important. Les conseqüències en l'esfera personal i en l'esfera social són tangibles i, fins i tot, quantificables. Hi ha estudis que han arribat a analitzar els costos que pot representar el fet que un ciutadà hagi abandonat el sistema prematurament i en certifiquen la importància.

Els efectes més visibles de l'abandonament es manifesten en les dades d'ocupació. Les per-

---

Els alts nivells d'ocupació abans de la crisi en llocs de treball amb poc valor afegit en coneixement explicarien que la consciència sobre el problema fos més baixa

sones amb formació postobligatòria tenen moltes més possibilitats d'estar ocupades que les persones sense aquesta formació. Associat amb aquest efecte, podem esmentar també la subocupació.

Comportaments personals com el consum de drogues o la violència s'associen també a l'abandonament escolar prematur, igualment que els embarassos no volguts. Aquests comportaments tenen una relació estreta amb l'abandonament, malgrat que es podria establir també la relació inversa: el consum de drogues, els comportaments violents, els embarassos no volguts són causa d'abandonament.

Finalment, s'ha establert també la correlació de l'abandonament amb una esperança de vida més baixa i amb una presència més gran d'aquestes persones en programes socials. Naturalment, aquestes situacions tenen efectes en el conjunt de la societat i, generalment, comporten una renda nacional més baixa, ingressos fiscals més reduïts, despesa social més elevada, augment de la delinqüència i participació política menor.

Realment, les conseqüències que es poden atribuir a l'abandonament escolar semblen prou importants perquè hagin de tenir un impacte social d'evidència notable. Més si tenim en compte que a Catalunya hi ha uns dels índexs d'abandonament prematur més alts de tota la UE.

No hi ha una informació especial sobre la conscienciació social a Catalunya respecte d'aquest problema. La manca d'informació i la confusió sobre el seu significat fan pensar que la percepció general no està centrada en aquesta qüestió. Val a dir que hi ha una gran preocupació social, almenys aparent, sobre el fracàs escolar i el rendiment del sistema educatiu,

però sembla menor quan es parla d'abandonament. Sense que hi hagi estudis sobre aquest aspecte, probablement hi podríem trobar una explicació observant el comportament del sistema productiu català fins a l'esclat de la crisi. És una qüestió de la qual caldria parlar més extensament, però podem dir que els alts nivells d'ocupació abans de la crisi en llocs de treball amb poc valor afegit en coneixement explicarien que la consciència sobre el problema fos més baixa, ja que les seves conseqüències eren menys aparents.

La identificació de factors que propicien l'abandonament escolar

La primera recomanació que fa la UE per combatre l'abandonament és identificar els factors de risc que poden propiciar-lo. Hi ha diversos estudis que analitzen aquests factors de risc, però cal dir que els nostres sistemes d'informació sobre aquesta qüestió estan encara molt poc desenvolupats. Per estudiar bé aquests factors, cal disposar d'informació fiable i desagregada i, ara per ara, les fonts d'informació no ens la donen així.

En qualsevol cas, estudis de diversos autors que han fet anàlisis desagregades donen informació sobre aquesta qüestió i acostumen a destacar tres tipus de factors de risc:

- ▶ Factors de caràcter socioeconòmic i familiar.
- ▶ Factors de caràcter acadèmic.
- ▶ Factors de caràcter estructural.

La primera recomanació que fa la UE per combatre l'abandonament és identificar els factors de risc que poden propiciar-lo

El factor socioeconòmic és un dels factors de risc més importants d'abandonament escolar, tot i que la resta hi tenen una estreta vinculació

Factors de caràcter socioeconòmic, derivats de fenòmens migratoris i de caràcter familiar

El factor socioeconòmic és un dels factors de risc més importants d'abandonament. De fet, la resta de factors hi tenen una relació estreta, ja que la majoria presenten el risc quan van lligats a una situació socioeconòmica deprimida.

El mapa del fracàs escolar sobre la ciutat de Barcelona (més ben analitzat que el de l'abandonament) presenta una correlació directa amb el mapa de la situació socioeconòmica de la ciutat.

Com a factors derivats de fenòmens migratoris, es constata que la pertinença a una minoria immigrada es considera un factor de risc important. A part de compartir el risc derivat d'una situació socioeconòmica deprimida, aquests col·lectius tenen el problema del descoïxement de la llengua i d'una baixa preparació acadèmica en el moment de l'arribada dels seus països. Generalment presenten també baixes expectatives en relació amb els estudis i moltes vegades un baix compromís familiar amb l'educació dels fills. Cal destacar, però, que el

El perfil de la mare i del pare es considera destacable com a factor d'abandonament, ja sigui pel baix nivell d'estudis, la qualificació laboral del pare, el poc interès pels estudis del fill o l'absència de la seva presència

comportament de les minories immigrades no és necessàriament uniforme respecte de l'educació; per això s'hauria de fer una anàlisi diferenciada de cada un dels elements de risc que presenta cada minoria en funció del país d'arribada.

Finalment, hi ha la tipologia familiar, ja que el perfil de pare i mare es considera molt important en el factor d'abandonament. Podem esmentar, com a factors d'aquest caràcter, el baix nivell d'estudis (en particular de la mare); la qualificació laboral del pare; el poc interès pels estudis dels fills; l'orfanat; l'absència de pare o mare; el clima familiar; la permissivitat; l'edat de la mare (les mares més joves presenten fills amb més fracàs escolar); la dimensió de la família i la presència de germans grans que no estudien; la possibilitat d'ús productiu dels recursos educatius propis (biblioteca o mitjans familiars), etc.

Factors de caràcter acadèmic

El fracàs escolar és un dels factors més relacionats amb l'abandonament. Ja hem comentat que en el nostre sistema el fet de no obtenir el títol de graduat impedeix la continuació ordinària dels estudis. D'altra banda, sembla evident que el fracàs escolar és un clar factor de risc d'abandonament. Els factors esmentats en l'apartat anterior esdevenen també factors de risc per al fracàs escolar.

Esmentarem també altres factors que es poden tenir presents i que apareixen en la literatura habitual sobre aquest tema:

- L'absentisme i la desafecció escolar: l'absentisme persistent té una correlació evident amb l'abandonament. Síntoma molt clar de la desafecció escolar, l'absentisme és un dels indicadors de risc més importants.
- La condició de repetidor és també un factor d'abandonament. Els repetidors presenten uns índexs més alts d'abandonament que els no repetidors. Probablement no es tracta d'un factor definit per ell mateix; és a dir: la condició de repetidor ens informa d'un perfil que es convertiria en abandonista encara que no repetís. El problema rau

---

Alguns dels factors de caràcter acadèmic que poden explicar l'abandonament escolar són: l'absentisme i la desafecció escolar, la condició de repetidor i la tipologia del centre

en el fet que repetir no aporta, en general, beneficis per a l'alumne.

- ▶ La tipologia del centre d'estudis es considera també un factor de risc d'abandonament. De fet, es tracta d'un factor redundat en ell mateix, ja que l'acumulació d'alumnes amb factors de risc en el mateix centre incrementa el risc d'abandonament. És a dir, la concentració d'alumnes de risc en un mateix centre esdevé, per ell mateix, un factor de risc afegit d'abandonament.
- ▶ L'existència de mecanismes d'orientació pot ajudar a disminuir els factors de risc que presenten els alumnes d'un centre. L'existència de mecanismes de transició entre l'ensenyament obligatori i el postobligatori i, per tant, l'orientació als alumnes que contempli no únicament els aspectes acadèmics sinó també els professionals, esdevé un factor important de prevenció del risc d'abandonament.
- ▶ Els mecanismes de seguiment de l'alumnat amb risc i la possibilitat de prendre mesures que permetin tractar aquests alumnes són un altre dels elements que poden disminuir els factors de risc d'abandonament.
- ▶ La disrupció disciplinària està associada també a un factor de risc. Els alumnes que presenten aquests comportaments presenten un alt risc d'abandonament.
- ▶ L'educació infantil: en general es constata que l'educació infantil (de 0 a 3 anys) és un factor preventiu del futur abandonament. La precarietat econòmica actual ha foragitat justament de l'escolarització en aquesta etapa l'alumnat que més en podria ser beneficiari per prevenció.

Factors de caràcter estructural

Podem trobar diversos elements de caràcter estructural que influeixen sobre l'abandonament i que poden ser derivats de l'estructura del sistema educatiu, de l'estructura del mercat de treball o de l'estructura de la mateixa oferta de formació professional. Tots aquests elements mereixerien una reflexió més ampla, però els esmentarem de manera esquemàtica:

1 Del sistema educatiu:

- ▶ Els requeriments per cursar estudis postobligatoris. Ja hem al·ludit al principi el problema derivat de la titulació única a l'acabament de la secundària obligatòria.
- ▶ La flexibilitat: en general el sistema educatiu català és poc flexible per poder tractar adequadament les diferents situacions de risc que es presenten i, per tant, per donar als alumnes solucions adaptades a les seves necessitats. Podem parlar de:
  - La rigidesa de l'oferta. En el nostre sistema hi ha una sola via estructurada per seguir els estudis (una sola via, un sol sistema de centres).
  - La rigidesa del currículum. En un ensenyament comprensiu és fonamental articular un sistema d'optativitat que permeti als alumnes adaptar el seu currículum, arribar al nivell de competència adequat, en funció de les seves possibilitats.
  - La rigidesa de la contractació de personal. En un sistema funcional és molt complicat contractar perfils de professionals que poden ser adequats per poder tractar les diferents necessitats dels alumnes en risc.

Entenem per cost d'oportunitat el fet que un jove en edat de treballar deixi d'ingressar un salari en la unitat familiar pel fet d'estar estudiant

- ▶ Els itineraris formatius: el terme *itinerari* sempre ha tingut en el nostre país una connotació negativa de segregació i, certament, si el disseny que se'n fa no és prou permeable, un dels seus efectes pot ser aquest. Però, d'altra banda, la manca de vies diferents per a alumnes diferents sense trencar el principi comprensiu, representen un impediment per donar alternatives als alumnes amb risc.
  - ▶ Els sistemes de beques: el cost d'oportunitat per cursar estudis postobligatoris (entenem per cost d'oportunitat el fet que un jove en edat de treball deixi d'ingressar un salari en la unitat familiar pel fet d'estar estudiant) és un dels factors d'abandonament més importants per als alumnes de famílies que es troben en situacions econòmiques deprimides.
- 2** De l'estructura del mercat de treball:
- ▶ La demanda amb poc valor afegit en coneixement: el comportament del mercat de treball ha estat, fins a la crisi, un factor que ha propiciat l'abandonament prematur. El mercat de treball ha crescut en sectors de poc valor afegit en coneixement i, com a conseqüència, ha demanat treballadors amb baixa formació. La crida que ha fet el mercat cap a joves que podien trobar feina sense acabar la seva formació ha estat un factor determinant per incrementar l'abandonament.
- ▶ L'efecte de l'atur: les dades constaten que en època de bonança econòmica la qualificació acadèmica és menys determinant en l'ocupació que en èpoques de crisi. És per això que en els càlculs personals dels alumnes es considera que estudiar «no surt a compte». En època de crisi es detecta un retorn dels alumnes als estudis i una valoració de la formació com a condició per ocupar-se.
- 3** Les diferents ofertes de l'FP: a Catalunya, a part de l'oferta de formació professional que es fa des del sistema educatiu es fa també una oferta des del sector laboral, la formació per a l'ocupació, que conté l'anomenada formació ocupacional (per a persones en atur) i la formació continuada (per a persones ocupades). Ja hem comentat que les persones que cursen aquest tipus de formació no es considera que segueixin estudis i, per tant, computen com a abandonament. D'altra banda, no s'ha establert definitivament un sistema integrat de formació professional que abasti els dos, o tres, subsistemes i permeti circular entre ells amb les corresponents convalidacions i titulacions.

Francesc Colomé Montserrat

Inspector d'Educació
francesc.colome@gencat.cat